

OCENY I OMÓWIENIA

Andrzej Podraza (red.), *European Union Policy towards Ukraine: Partnership or Membership?*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2006, ss. 135.

Rozszerzenie z roku 2004 postawiło przed Unią Europejską konieczność sformułowania na nowo swojej polityki wobec państw sąsiadujących z nią, składającą się z 25 państw członkowskich. Po pierwsze, było to związane z ukształtowaniem na nowo granicy zewnętrznej Unii, a po drugie z potrzebą uwzględnienia interesów nowych państw członkowskich w kwestii prowadzenia ich polityki zagranicznej w stosunku do najbliższego otoczenia.

Z punktu widzenia Polski bez wątpienia najważniejsza jest polityka wschodnia UE. To polska granica wschodnia jest w przeważającej większości wschodnią granicą UE, więc na naszym państwie ciąży szczególnie obowiązek reprezentowania interesów naszych wschodnich sąsiadów o aspiracjach euro-atlantycznych. W obecnej rzeczywistości politycznej sprowadza się to do zwrócenia specjalnej uwagi na Ukrainę.

Wydawnictwo w języku angielskim, pod red. Andrzeja Podrazy jest efektem projektu współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej, zrealizowanego we współpracy pomiędzy Katolickim Uniwersytetem Jana Pawła II w Lublinie i Państwowym Uniwersytetem Iwana Franko ze Lwowa. Tematyka książki koncentruje się wokół problemu miejsca Ukrainy w polityce Unii Europejskiej, a także ewentualnego miejsca Ukrainy w integrującej się wspólnocie euroatlantycznej.

Andrzej Podraza w artykule pt. *Development Prospects for the European Union in the Context of Deepening and Widening of European Integration*, otwierającym omawianą pracę, koncentruje się na możliwości rozszerzenia Unii Europejskiej w przyszłości, czyli także potencjalnie o Ukrainę. Generalnie problem powiększania składu członkowskiego UE rozpatrywany jest w kontekście innego trendu procesu integracji, jakim jest jej pogłębianie. Kluczowym pytaniem pozostaje możliwość wstąpienia do Unii nowych państw (poszerzenia integracji) w perspektywie zatrzymania procesu reform traktatowych, mających na celu zwiększenie efektywności wewnętrznego funkcjonowania Unii powiązanego z zacieśnianiem współpracy w jej ramach (pogłębiania integracji). Autor wskazuje na zanikanie ważnego czynnika motywującego ostatnie rozszerzenia, jakim była próba historycznej reunifikacji kontynentu na rzecz czynników o charakterze czysto społeczno-ekonomicznym. Bardzo cenną uwagą jest także dostrzeżenie powiązania sprzeciwu społeczeństw państw członkowskich w zakresie reform traktatowych z ich oponowaniem w zakresie rozszerzania Unii na nowe państwa.

Kolejny artykuł pt. *Eastern Policy of European Union*, autorstwa Bogdana Koszela, jest analizą polityki Unii Europejskiej od upadku muru berlińskiego w stosunku do jej sąsiadów z Europy Wschodniej. Punktem wyjścia jest analiza sytuacji, która powstała na tym obszarze po upadku ZSRR, oraz prób wypełnienia owej próżni politycznej przede wszystkim przez Rosję. Kolejnym elementem artykułu jest przedstawienie programów pomocowych skierowanych do członków Wspólnoty Niepodległych Państw, a także umowy podpisanej z Federacją Rosyjską w roku 1994, która weszła jednak w życie dopiero w roku 1998. Kolejnym krokiem były wydawane przez Unię wspólne strategie, jako instrument II filaru. Z trzech przyjętych do tej pory dwie dotyczyły wschodnich sąsiadów UE, tj. Rosji i Ukrainy. Następnym elementem jest zapoczątkowanie przez UE Europejskiej Polityki Sąsiedztwa, jako propozycji powiązania otoczenia UE z państwami, które staną się jej sąsiadami po rozszerzeniu. Jako główny cel działań podejmowanych przez UE od początku transformacji systemowej na obszarze państwa byłego ZSRR, Autor wskazuje próbę budowy przez Unię strefy stabilnej demokracji i gospodarki ryn-

kowej w otoczeniu UE. Jednakże tego typu podejście poniosło porażkę. Obecnie nie możemy mówić o spójnej polityce wschodniej UE, ale zasadniczo o prowadzeniu przez niemal każde państwo UE swojej polityki wschodniej, co szczególnie w przypadku Rosji jest skrzyżnie wykorzystywane do realizacji jej własnych interesów w kontaktach z UE. Europejska Polityka Sąsiedztwa miała być odpowiedzią na problemy związane z niespójnością wcześniejszych działań Unii oraz konsekwencjami rozszerzenia. Konkludując Autor stwierdza, że generalnym problemem polityki wschodniej UE, jest skoncentrowanie się na Rosji, z drugorzędnym traktowaniem pozostałych sąsiadów UE.

Ciekawe spojrzenie na pojmowanie pojęcia „państwowości” i suwerenności przynosi artykuł Katlijn Malfiet pt. *Concepts of „Statehood” on the European Scene: A Turnig of the Plot?* Zgodnie z poglądami Autora, pojmowanie suwerenności w państwach UE oraz w Rosji i na Ukrainie jest odmienne, co posiada określone konsekwencje dla działań podejmowanych przez te podmioty i ich wzajemnych stosunków. Zgodnie z tezą Autorki, w coraz bardziej zintegrowanym świecie istnieje konieczność zaakceptowania suwerenności dzielonej albo ograniczonej, co udało się chociażby państwom członkowskim UE. W przypadku Rosji i Ukrainy brak jest akceptacji pojęcia suwerenności w tym znaczeniu, a jednocześnie państwa te trapione są przez wielorakie konflikty wewnętrzne. Jednakże nie istnieją tego typu rozwiązania na skalę światową, które umożliwiłyby rozwiązywanie tego typu konfliktów.

Artykuł Andrzeja Dumay *Polish Foreign Policy after 1989 – An Attempt of the Balance*, jest udaną próbą ukazania swoistego dylematu polskiej polityki zagranicznej po okresie przełomu politycznego w Polsce, jakim było takie prowadzenie polityki zagranicznej w stosunku do wspólnoty transatlantyckiej, które w jak najmniejszym stopniu utrudni współpracę ze wschodnimi sąsiadami Polski. Autor słusznie zwraca uwagę na problem, który uwydatnił się szczególnie w ostatnich latach – odbiór przez zachodnioeuropejskich partnerów Polski, jej polityki w stosunku do Stanów Zjednoczonych Ameryki. Powoduje to pewne konflikty między Polską a częścią państw UE, które w odmienny sposób postrzegają rolę USA w systemie międzynarodowym. Okres po 1989 roku to czas odbudowy niezależnej polityki zagranicznej Polski, próba odbudowy swojej pozycji w regionie, podejmowanie przy współpracy z partnerami działań o charakterze globalnym, ale przede wszystkim zapewnienie bezpieczeństwa militarnego i gospodarczego naszego kraju. Podejmowanie wspomnianych działań jest związane z podleganiem polskiej polityki zagranicznej dwóm procesom: europeizacji i globalizacji.

Artykuł *European Public Opinion on the Enlargement of the European Union* autorstwa Roberta Szweda podejmuje bardzo ważny i jednocześnie drażliwy temat poparcia rozszerzenia Unii Europejskiej wśród jej obywateli. W kontekście Polski oraz celów jej polityki zagranicznej najważniejsza jest postawa obywateli UE wobec ewentualnego wstąpienia Ukrainy do UE. W artykule prezentowane są także badania określające otwartość społeczeństw państw Europy Zachodniej na integrację z państwami ze Wschodniej Europy. W pierwszej części Autor odwołuje się w sposób ogólny do historii prowadzenia badań opinii publicznej oraz ich wpływu na funkcjonowanie demokracji przedstawicielskiej. Wyjściowe badania prezentują wiedzę samych obywateli UE o obecnych państwach członkowskich. Niestety nie jest ona najlepsza, jednocześnie jest to połączone ze stwierdzeniem ponad 2/3 obywateli UE, iż nie otrzymali oni wystarczającej wiedzy o rozszerzeniach Unii. Jeszcze słabiej wypada wiedza obywateli UE na temat EPS, tylko około 20% czuje się z nią zaznajomionych. Co ważne, generalnie ponad połowa obywateli UE uważa rozszerzenie UE za dobrą rzecz, jednak ocena rozszerzenia jest lepsza w nowych państwach członkowskich, niż w „starej piętnastce”. Odnosząc się bezpośrednio do Ukrainy, poparcie dla wstąpienia tego państwa do UE jest stosunkowo wysokie. Jednakże dodatkowo obywatele UE mają świadomość problemów, które to państwo musiałoby rozwiązać przed ewentualną akcesją do UE.

Natalia Antoniuk w artykule *Euro-Atlantic Integration of Ukraine: State an Implementation Problems* zajmuje się problemami związanymi z integracją Ukrainy z Unią Europejską i, co jest

kluczowe, działaniami podejmowanymi przez władze ukraińskie w kierunku zbliżania do standardów UE. Podobnie jest z samym pojmowaniem wstąpienia Ukrainy do UE. Władze ukraińskie uważają, że to integracja z UE umożliwi im reformę państwa i gospodarki, natomiast w opinii przedstawicieli UE dopiero Ukraina po takich reformach będzie mogła myśleć o staniu się członkiem UE. Należy przyznać rację Natali Antoniuk, gdy stwierdza, że szczególnie państwa Europy Środkowo-Wschodniej nie dostrzegają w Ukrainie partnera do zdobywania rynków wschodnich graniczących z tym państwem. Oddzielną kwestią jest problem integracji Ukrainy z NATO. Już na obecną chwilę jest to przedsięwzięcie opłacalne dla obu stron, ze względów politycznych, geopolitycznych i militarnych. Jednakże sytuacja wewnętrzna na Ukrainie i sama niepewność państw członkowskich do przyszłości NATO powodują, że obecnie jest to niemożliwe. Autorka na koniec konkluduje, iż integracja Ukrainy ze strukturami Euroatlantyckimi poprzez przyjmowanie zachodnich standardów demokracji, rządów prawa oraz gospodarki rynkowej, będzie najlepszym gwarantem rozwoju państwa ukraińskiego.

Ostatni artykuł tego zbioru *The Transformation of Foreign Trade Structure of Ukraine under the conditions of Integration into the European Union*, którego autorem jest Ihor Hrabynskiy, prezentuje zmiany w strukturze stosunków handlowych Ukrainy po odzyskaniu niepodległości w roku 1991. Dane statystyczne przytaczane przez Autora wyraźnie wskazują na coraz bardziej prozachodnią orientację gospodarki Ukrainy. Jeśli chodzi o kontakty handlowe z państwami Wspólnoty Niepodległych Państw, to ujemny bilans handlowy wiąże się z dużym udziałem surowców energetycznych w imporcie z Rosji i Turkmenistanu. Z punktu widzenia udziału produktów wysokoprzetworzonych w ukraińskim eksporcie, jest to procent stosunkowo niski, co wskazuje na niski poziom zaawansowania technologicznego gospodarki ukraińskiej. Zgodnie z tezą Autora zmiana sytuacji jest możliwa tylko poprzez zacieśnianie kontaktów gospodarczych Ukrainy z UE, gdyż państwa związane z nią gospodarczo przed rokiem 1991 nie mogą być dostarczycielem najnowocześniejszych technologii, które umożliwią zmodernizowanie ekonomii Ukrainy.

Publikacja pod redakcją Andrzeja Podrazy jest bardzo istotnym wkładem w rozumienie stosunków UE–Ukraina i wpływu na nie polityki prowadzonej przez polski rząd. Szczególnie wydanie efektów badań naukowych z tego obszaru w języku angielskim, umożliwi ich rozpowszechnienie w środowisku naukowym całej Europy oraz wśród polityków i urzędników zajmujących się integracją Ukrainy ze strukturami euroatlantyckimi. Książka zawiera artykuły, które dotyczą różnorodnych sfer kontaktów między UE i NATO oraz Polską i Ukrainą, tj. gospodarki, polityki, społeczeństwa i bezpieczeństwa. Jednocześnie jest to analiza wydarzeń przeszłych, często z próbami poczynienia pewnych założeń czy wskazówek dla nadchodzącej przyszłości.

ADAM JASKULSKI

Poznań

Janusz Józef Węc, *Spór o kształt instytucjonalny Wspólnot Europejskich i Unii Europejskiej 1950–2005. Między ideą ponadnarodowości a współpracą międzyrządową. Analiza politologiczna*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2006, ss. 574.

Integracja europejska od swoich początków to ścieranie wielu przeciwstawnych elementów. Jednym z zasadniczych sporów pomiędzy państwami członkowskimi, wzmocnionym przez działanie instytucji i organów Wspólnot Europejskich/Unii Europejskiej (WE/UE), jest konflikt idei ponadnarodowości (zwanej także: supranarodowością czy ponadpaństwowością) z mię-

dzyrządowością. Pierwsze z wymienionych pojęć wiąże się ze wzmacnianiem w procesie integracji, co znajduje swojego główne odzwierciedlenie w systemie instytucjonalnym, elementów zwiększających znaczenie instytucji takich, jak Komisja Europejska i Parlament Europejski, oraz zwiększaniem obszarów głosowania większością kwalifikowaną w Radzie. Oprócz tych elementów na ponadnarodowość składają się także: uznanie prymatu prawa wspólnotowego w ramach pierwszego filaru, bezpośrednia skuteczność jego norm, bezpośrednio obowiązujące tego prawa w państwach członkowskich i ogromna rola Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w rozstrzyganiu konfliktów powstałych na bazie Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską. Pojęcie międzyrządowości związane jest z preferowaniem zmian we WE/UE zwiększających znaczenie państw członkowskich. Do tych elementów można zaliczyć przede wszystkim wzmacnianie Rady UE, Rady Europejskiej, czy w przypadku rozszerzenia kompetencji WE/UE niepoddawanie tych nowych obszarów zbyt dużemu wpływowi ze strony instytucji o najsilniejszym pierwiastku ponadnarodowym (obecnie przede wszystkim II i III filar) albo tworzeniu nowych organów niezależnych od Parlamentu Europejskiego i Komisji (EBC czy różnego rodzaju Agencje wspólnotowe/unijne).

Monografia Janusza Józefa Węca jest analizą ponad pięćdziesięciu lat procesu integrowania się państw, w ramach Wspólnot i później Unii Europejskiej, z punktu widzenia tych dwu przeciwnych trendów.

Książka składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów oraz zakończenia. Bardzo istotnym elementem analizy przeprowadzanej przez Autora są wykresy znajdujące się w treści, związane z prezentowanym materiałem badawczym oraz umieszczone także w aneksie. Prócz tego do publikacji została dołączona bardzo bogata bibliografia oraz wykaz osób. Pewnym mankamentem technicznym jest brak spisu wspomnianych wykresów, znajdujących się w tekście, umieszczonego na zakończenie książki. W ogromnym stopniu ułatwiłoby to czytelnikowi sięganie do nich po zakończeniu lektury.

We wstępie do swojej pracy Autor oprócz umieszczenia uwag terminologicznych, przedstawienia obecnego stanu badań w tym zakresie, prezentuje także cele swojej pracy i pytania badawcze, na które chce udzielić odpowiedzi w prowadzonym procesie badawczym. Jako cel pracy Autor wskazuje odtworzenie dynamiki procesu integracji europejskiej z punktu widzenia ścierania się dwóch zasad, ponadnarodowości i międzyrządowości, w latach 1950–2004, w systemie instytucjonalnym WE/UE. Intencją Autora jest odpowiedź na pytania dotyczące: źródeł idei politycznych dotyczących reform WE/UE oraz okoliczności im towarzyszących, sposobu budowania koalicji państw członkowskich dla poparcia poszczególnych projektów politycznych, powodów porażek i sukcesów poszczególnych koncepcji zmian w systemie instytucjonalnym, określenie wpływu konkretnych państw członkowskich na dokonywane reformy, podziału na państwa popierające zmiany o charakterze międzyrządowym lub ponadnarodowym, i o powody tych stanowisk; jakie zmiany dokonywały się w samej metodzie, zarówno wspólnotowej, jak i międzynarodowej, ewolucji infrastruktury międzyrządowej i ponadnarodowej we Wspólnotach i Unii, znaczenia koncepcji elastycznej integracji w ramach WE/UE, przyczyn największych kryzysów w dotychczasowej historii WE/UE.

Analiza materiału badawczego została podzielona według kryteriów czasowo-rzeczowych. Pierwszy rozdział prezentuje wydarzenia prowadzące do powstania trzech Wspólnot, system instytucjonalny tych podmiotów, ze szczególnym naciskiem na wskazanie elementów ponadnarodowych oraz międzyrządowych oraz powodów, które doprowadziły zasadniczo do porażki idei Europejskiej Wspólnoty Obronnej i Europejskiej Wspólnoty Politycznej (Wspólnoty Europejskiej). Bez wątpienia ogromne znaczenie idei federalnych w owym czasie, miało ogromny wpływ na powstanie Wspólnot i ich konstrukcję nacechowaną ponadnarodowością, z drugiej strony ów okres pokazał wyraźnie, iż akceptacja ze strony poszczególnych państw dla idei ponadnarodowości ma swoje granice i nie jest bezrefleksyjna. Silne ujawnienie się tych postaw jest wprowadzeniem do problematyki prezentowanej w kolejnym rozdziale.

W rozdziale drugim prezentowane są wydarzenia prowadzące do poważnego kryzysu integracji europejskiej, jakim była polityka „pustego krzesła” prowadzona przez Francję w latach 1965–1966. Jest to punkt kulminacyjny walki prezydenta de Gaulle o osłabienie roli instytucji wspólnotowych, przede wszystkim Komisji Europejskiej, a tym samym wzmocnienia roli rządów narodowych w procesie integracji europejskiej. W taką politykę Republiki Francuskiej prowadzoną w ówczesnym czasie wpisują się także projekty zacieśnienia współpracy w polityce zagranicznej państw członkowskich szóstki, opierające się na współpracy rządów państw członkowskich bez udziału instytucji wspólnotowych. Rozdział kończy się odwołaniem do tzw. Traktatu fuzyjnego z roku 1965, którego wejście w życie w roku 1967 jest pewnym etapem kończącym kryzys instytucjonalny i polityczny we Wspólnotach na początku lat 60-tych XX wieku.

Kolejny rozdział obejmuje stosunkowo długi czasookres. Jest to analiza ponad dwudziestu lat prowadzących do powstania Unii Europejskiej. Początek lat 70-tych XX wieku przyniósł kolejne projekty zacieśnienia integracji, zarówno w aspekcie międzyrządowym, jak i ponadnarodowym. Jednakże równocześnie dochodziło do kryzysów wywołanych czynnikami endogennymi czy też egzogennymi. Dlatego też ambitne plany rozwoju współpracy zarówno gospodarczej, jak i politycznej, pod koniec lat 70-tych XX wieku, spełzały na niczym. Jako kluczowy moment prowadzący do powstania Unii Europejskiej widziany jest Jednolity Akt Europejski. Podobnie jak we wcześniejszym okresie, jest to powiązanie zmian o charakterze międzyrządowym i ponadnarodowym. Jednakże JAE nie spełniał oczekiwań państw członkowskich o najbardziej prowsólnotowej polityce, ani założeń wcześniej prezentowanych projektów powstania Unii Europejskiej. W drugiej części tego rozdziału Autor koncertuje się *stricte* na powołaniu Unii Europejskiej na podstawie Traktatu z roku 1992. Choć z założenia Traktat ten miał poprzez powołanie Unii Europejskiej wzmocnić filar ponadnarodowy, słusznym stwierdzeniem Autora jest, że tak naprawdę w systemie instytucjonalnym wzmocnieniu uległ przede wszystkim element międzyrządowy.

Rozdział czwarty, analizuje zmiany zachodzące w systemie instytucjonalnym, związane przede wszystkim z dostosowaniem funkcjonowania UE do rozszerzenia o nowe państwa członkowskie. Jednakże jednocześnie, co należy podkreślić często, propozycje państw członkowskich wychodziły poza ten cel, w praktyce natomiast przyjęte reformy nie były zbyt znaczące. Jest to już okres braku zmian „rewolucyjnych” w systemie instytucjonalnym, z preferencją na dokonywanie wielu drobniejszych zmian, które sumarycznie podniosą efektywność funkcjonowania systemu, a jednocześnie będą do zaakceptowania przez wszystkie państwa członkowskie. Jest to związane z coraz większym oporem ze strony wielu państw członkowskich do wzmocnienia instytucji o charakterze ponadnarodowym.

Piąty rozdział koncentruje się na przygotowywaniu Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy przez Konwent Europejski. W ocenie Autora, projekt przyjęty w Konwencie posiadał, podobnie jak poprzednie Traktaty, zarówno postanowienia wzmocniające elementy wspólnotowe, jak i międzyrządowe. Wzmocnienie elementów wspólnotowych wynikało przede wszystkim z konieczności dokończenia reformy instytucjonalnej, gdyż poprzednie zmiany umożliwiały rozszerzenie UE, jednak nie zapewniały jej efektywnego systemu podejmowania decyzji. Zmiany międzyrządowe wiążą się przede wszystkim z koniecznością zwiększenia legitymizacji działań Unii, chociażby poprzez wzmocnienie roli parlamentów narodowych. Wzmocnienie roli Rady Europejskiej czy enumeratywny podział kompetencji pomiędzy państwa członkowskie, także ma uczynić z Unii strukturę mniej obciążoną deficytem demokracji, niż było to wcześniej.

Rozdział ostatni prezentuje prace konferencji międzyrządowej (IGC) nad projektem Traktatu przygotowanym przez Konwent. Tekst Konwentu odzwierciedlał w przeważającej mierze interesy Francji i Niemiec, które na tym etapie najlepiej zabezpieczyły swoje interesy. Apel tych państw oraz Przewodniczącego Konwentu, aby w tekście Traktatu nie dokonywać żadnych zmian tak, aby nie naruszyć jego równowagi, nie spotkał się z aprobatą znacznej części państw

członkowskich. Także ze strony instytucji Wspólnoty został on poddany niemałej krytyce. Wynikiem obrad IGC było wzmocnienie w systemie, w porównaniu do pierwotnych postanowień, państw członkowskich. Jednakże, zgodnie z pewną filozofią integracji, jak wskazuje Autor, zostają wzmocnione oba pierwiastki, zarówno ponadnarodowy, jak i międzyrządowy.

Bardzo silną stroną książki jest szczegółowy opis: poszczególnych wydarzeń, negocjacji międzyrządowych, proponowanych zmian prawnych. Jest to jeden z czynników wpływających na obszerność tej monografii. To jednak powoduje, że książka dla osób słabiej zorientowanych w temacie może być trudna w odbiorze. Znaczna dbałość o szczegóły nie ustrzegła jednak Autora od niejasnych tez, czy nawet błędów. Są to oczywiście pojedyncze przypadki, ale aby nie pozostać gołosłownym, podam choćby przykład częstego określania państw, które jeszcze nie przyjęły euro, jako państw nie należących do Unii Gospodarczej i Walutowej. Temat podjęty przez Janusza Węca, jest bez wątpienia bardzo ciekawym zagadnieniem. Sposób jego zaprezentowania jest bardzo rozbudowany. Jednakże pewien niedosyt pozostawia brak wniosków wykraczających poza stwierdzenie, iż każda reforma przynosiła wzmocnienie zarówno elementów ponadnarodowych, jak i międzyrządowych. Także zakończenie nie wypełnia tych funkcji, gdyż w praktyce jest streszczeniem książki, ze wskazaniem najważniejszych elementów w rozwoju systemu instytucjonalnego Unii Europejskiej.

ADAM JASKULSKI

Poznań

**Andrzej Podraza, *Unia Europejska w procesie reform traktatowych*,
Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2007,
ss. 708.**

Książka Andrzeja Podrazy, która z założenia jest pracą habilitacyjną wpisuje się do kanonu publikacji wydanych w Polsce po 2000 roku, opisujących reformy w Unii Europejskiej w oparciu o analizę Traktatu Ustanawiającego Konstytucję dla Europy. Traktat ten, mimo tego, że nie wszedł w życie ze względu na niedokończenie procedury ratyfikacyjnej określonej w art. 48 Traktatu o Unii Europejskiej jest dla wielu badaczy z Polski i zza granicy traktatem wyznaczającym granicę pomiędzy nowym i starym podejściem do badania Unii Europejskiej i procesu integracji europejskiej. Jego rzetelna analiza pozwala na zbadanie w pełni dorobku integracyjnego oraz na tej podstawie na dookreślenie kierunków rozwoju Unii Europejskiej, chociażby w kontekście Traktatu Lizbońskiego. Autor dostrzega te dwie optyki, i przedstawioną do recenzji analizą stara się do nich nawiązać.

W bogatym w treść wstępie, Podraza decyduje się na przypomnienie i uzupełnienie siatki pojęć, którymi posługuje się w książce. Stąd też konieczne z punktu widzenia tematu pracy wyjaśnienie reformy traktatowej i pozatraktatowej, których cel jest rozumiany jako „[...] rewizja rozwiązań określonych w Traktatach, na mocy których funkcjonują Unia Europejska oraz Wspólnota Europejskie. Jako [...] proces, w którym wprowadza się zarówno formalne jak i nieformalne innowacje w ramach konstytucyjnych, w których działają instytucje Unii Europejskiej”¹. Opisowana reforma traktatowa z tego punktu widzenia „Bazuje na przekonaniu, że siłą sprawczą w reformie traktatowej są przede wszystkim państwa narodowe, bo ostatecznie to one decydują o zakresie i tempie integracji europejskiej”². Wstęp ubogaca refleksja teoretyczna na

¹ A. Podraza, *Unia Europejska w procesie reform traktatowych*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, s. 18.

² Ibidem, s. 21.

temat integracji europejskiej, w której to Autor odwołuje się do klasycznego podziału na podejście międzyrządowe z realizmem i liberalnym intergovernmentalizmem, oraz podejście ponadnarodowe – neofunkcjonalizm. Przywołanie tych dwóch podejść badawczych jest istotne z punktu widzenia poruszanej tematyki. Odpowiada bowiem na dwa scenariusze rozwoju Unii Europejskiej i pozwala na skonstruowanie tez pracy. Sam Autor przekonuje, że „znaczenie dla wiedzy o integracji europejskiej ma ujmowanie reform traktatowych w kategoriach procesu, w którym dużą rolę ogrywają okresy między Konferencjami Międzyrządowymi”³. Andrzej Podraza stawia sześć tez do określonego tytułem książki pola badawczego:

1. Ostatecznie państwa członkowskie decydują o kształcie Unii Europejskiej, o generalnych ramach, w których zachodzi proces integracji europejskiej.
2. Reformy w mniejszym stopniu dotyczą projektów gospodarczych, lecz głównie kwestii politycznych, instytucjonalnych i prawnych.
3. Głównym motywem działań podejmowanych przez państwa jest maksymalizacja własnej pozycji w Unii Europejskiej i dążenie do ochrony własnych interesów.
4. Rola instytucji ponadnarodowych w procesie reform traktatowych ma charakter pomocniczy – kształtują agendę i identyfikują możliwe rozwiązania.
5. Zwolnienie kolejnych Konferencji Międzyrządowych wynika z niemożności osiągnięcia rzeczywistego *consensu*, gdyż brak jest zgody co do ostatecznego modelu integracji europejskiej⁴.

Tak sformułowane tezy, pokazują perspektywę badawczą Autora, która zasada się w teorii i praktyce podejścia międzyrządowego i nijak się ma do postmodernistycznych teorii opisujących państwo, organizacje międzynarodowe i decydentów politycznych, skłonnych uznać względność instytucji organizujących życie obywateli, państw na arenie globalnej. Takie założenia pozwalają potwierdzić pesymizm niektórych badaczy integracji europejskiej, co do przyszłości Unii Europejskiej, jej kształtu, czy umacnianego modelu współpracy. To stałe napięcie między międzyrządowością Charlesa de Gaulle’a (umacnianie pozycji Rady, a przez to przekształcanie Unii w klasyczną organizację międzyrządową) i ponadnarodowością Roberta Schumana czy Jeana Monneta (proces decyzyjny w ramach trójkąta instytucjonalnego ze wzrostem kompetencji poszczególnych jego elementów, i opierający się, w dużym uproszczeniu ujmując, na rozwiązaniach elitystycznych bez udziału, czy też przy ograniczonym udziale, obywateli państw członkowskich UE).

W pierwszym rozdziale swej pracy Autor wskazuje na uwarunkowania procesu reform traktatowych, analizując proces poszerzania Unii, proces demokratyzacji Unii i określenie relacji pomiędzy Unią a państwami członkowskimi oraz obywatelami, zwiększanie międzynarodowej pozycji tej organizacji oraz proces konstytucjonalizacji i dookreślenie *finalite politique* Unii. Źródłem refleksu nad przyszłością, szuka również w Traktatach poprzedzających obrady Konwentu Europejskiego, tj. Traktat o Unii Europejskiej, Traktat Amsterdamski, czy też obowiązujący do dnia dzisiejszego Traktat Nicejski. Zauważa, że począwszy od Traktatu Amsterdamskiego reforma traktatowa dotyczyła w większej mierze niż dotychczas kwestii politycznych oraz prawno-instytucjonalnych, a w mniejszym stopniu procesu integracji gospodarczej⁵. Traktat Amsterdamski według Autora wyznacza jeszcze jedną zasadniczą zmianę podejścia do określania motywów procesu reformy. Ich zmiana, w perspektywie rozszerzenia Unii o nowe państwa członkowskie, pokazuje wpływ na rodzaj dyskutowanych zagadnień i przesądza o decydującej roli państw członkowskich w obradach Konferencji Międzyrządowej. To uprawnia do konstatacji, że interes państw członkowskich, sposób jego prezentacji i zabiegania o przyjęcie rozwiązań

³ Ibidem, s. 27.

⁴ Ibidem, s. 27–28.

⁵ Por. ibidem, s. 35.

dłań korzystnych, minimalizuje znaczenie instytucji ponadnarodowej – Komisji Europejskiej, która to, jak pokazuje również przebieg prac Konwentu, ogranicza się do wydawania agendy spotkań, i wspierania przyjętych rozwiązań. Co więcej, kierując się chęcią uelastycznienia integracji państwa członkowskie, zdaniem Podrazy, nieodpowiedzialnie wpisują w Traktat Amsterdamski, Nicejski i Konstytucyjny, zapisy o wzmocnionej współpracy. Nieodpowiedzialność sprowadza się do braku analizy ewentualnych skutków takich zapisów i przestawia integrację z modelu koherentnego na model zróżnicowanego rozwoju, co może być motywowane obawą przed tak bogatym w liczbę państw, kolejnym rozszerzeniem. Doskonałym tłem dla ilustracji powyższych wniosków jest opis zróżnicowanej (elastycznej) integracji, którego Autor dokonuje śledząc koncepcje Ralfa Dahrendorfa, Jacka Delorsa, Wesselsa, czy też Camerona. Rozdział drugi, to przedstawienie koncepcji integracji europejskiej w oparciu o analizę stanowisk wybranych państw członkowskich od połowy lat dziewięćdziesiątych. Analiza ta wydaje się jak najbardziej słuszna, gdyż jak wskazuje Autor, w kształtowanych hipotezach do pracy, starał się zrozumieć efekty pracy Konferencji Międzyrządowych, przez pryzmat prezentowanych stanowisk poszczególnych państw członkowskich. To ważne narzędzie pozwala na weryfikację hipotez, o podstawowej roli w procesach negocjacji, państw dużych i tych, które ustanowiły Wspólnoty Europejskie w latach 50. XX wieku⁶. Stąd też, czasami nużący, opis stanowisk Niemiec, Francji, Wielkiej Brytanii, Włoch, Holandii i Belgii. Wspomniana analiza jest interesująca, chociażby ze względu na dokonanie w jednym miejscu, porównania stanowisk koncepcji zróżnicowanej integracji i wykazanie czasami istotnych różnic w prezentowanych podejściach⁷. Dla nowych państw członkowskich czy też dla młodych naukowców, czy też studentów pochodzących z nowych państw członkowskich, takie zestawienie może być pomocne, w zrozumieniu rozwiązań zaproponowanych w TKE, w dużej mierze powtórzonych w zapisach Traktatu Lizbońskiego. Rozdziały trzeci i czwarty, to klasyczna, rzetelna analiza, stanowisk negocjacyjnych, przyjętych rozwiązań instytucjonalnych i prawnych, wprowadzonych w życie Traktatem Amsterdamskim i Nicejskim. To dobra podstawa do rozpoczętej w rozdziale piątym analizy Traktatu Ustanawiającego Konstytucję dla Europy. To przedstawienie krok po kroku tak zwanego procesu postniemieckiego, prezentacja opinii Joschki Fischer'a, Lionela Jospin'a, Johannesau Rau'a czy też byłego premiera Belgii, autora książki pt. *Stany Zjednoczone Europy*, Guy'a Verhofstadta. W rozdziale tym Czytelnik znajdzie również opis raportów Grup Roboczych Konwentu Europejskiego, przebieg przyjmowania przez Konwent kolejnych części składowych Projektu Traktatu Ustanawiającego Konstytucję dla Europy oraz szczegółowy opis ważnych prezydencji: włoskiej i irlandzkiej, w której trakcie doszło do podpisania TKE. Część piąta rozdziału piątego, stanowić może pomoc w lekturze i komentarz do TKE. To swoiste podsumowanie znajdujące swój wyraz w poszczególnych artykułach i deklaracjach TKE. Słuszna jest refleksja Autora na temat konieczności dalszej reformy traktatowej, która nabiera szczególnego znaczenia w kontekście odrzucenia w referendum w Irlandii (2008) Traktatu Lizbońskiego, a mianowicie, konieczność dalszej reformy traktatowej istnieje chociażby ze względu na rozbieżność stanowisk negocjacyjnych poszczególnych państw członkowskich, co przekłada się na nietrwałość podjętych rozwiązań kompromisowych i stale umacniające się napięcie pomiędzy rozwiązaniami co do przyszłości Unii Europejskiej; ponadnarodowe-federacyjne czy też międzyrządowe.

Książka Andrzeja Podrazy, to ważna publikacja z zakresu reformy traktatowej Unii Europejskiej na polskim rynku wydawniczym. Podczas lektury książki uderza prostota języka, rzetelność naukowa wyrażająca się chociażby w bardzo szczegółowych opisach stanowisk, przedstawia-

⁶ Por. ibidem, s. 97 i n.

⁷ Por. opis każdego ze stanowisk prezentowanych przez Państwa Członkowskie kończy się podsumowaniem zawierającym przedstawienie właśnie tego zagadnienia.

nych koncepcji i innych. Autor z pewnością wiele czasu poświęcił na zebranie tak doskonałego materiału badawczego w języku polskim, niemieckim, angielskim, francuskim. Poświęcony czas owocuje, dobrą publikacją, o logicznym i przejrzystym toku myślowym, która czyta się swobodnie. Przeszkodą w lekturze materii mogą być zbyt obszerne opisy historyczne, które sprawiają, że czasami odnosi się wrażenie, że czyta się o rzeczach oczywistych. Autor jak i wydawca zadbali, aby najważniejsze informacje dotarły do czytelnika, bowiem konkluzje, hipotezy i tezy są wydrukowane wytłuszczonym drukiem.

MIKOŁAJ J. TOMASZYK

Poznań

Tomasz Kubin, *Polityczne implikacje wprowadzenia unii walutowej w Europie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2007, ss. 368.

Dnia 1 stycznia 1999 roku na obszarze jedenastu spośród piętnastu krajów członkowskich Unii Europejskiej zaczęła funkcjonować unia walutowa¹. Stała się ona ostatnim etapem integracji gospodarczej w Europie, zapoczątkowanej już w 1950 roku przez francuskiego ministra spraw zagranicznych Roberta Schumana, który zaproponował koordynację wydobycia strategicznych dla historii Europy surowców i utworzenie Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali. Kolejne podwaliny pod europejski proces integracji położono w 1958 roku, kiedy na mocy Traktatu Rzymskiego powołano Europejską Wspólnotę Gospodarczą. Organizacja składała się początkowo z sześciu państw członkowskich, jednak w przeciągu następných lat ich liczba poszerzyła się do piętnastu. Mocą Traktatu z Maastricht podpisanego 7 lutego 1992 roku Europejska Wspólnota Gospodarcza została przekształcona we Wspólnotę Europejską, sam traktat powołał zaś do życia nową Unię Europejską. Wspólna polityka gospodarcza prowadzona w ramach państw członkowskich EWG została w nim poszerzona i uzupełniona o nowe kompetencje i zadania, spośród których kluczowym okazała się być Unia Gospodarcza i Walutowa.

Stworzenie Unii Gospodarczej i Walutowej stało się jednym z najważniejszych wydarzeń w historii kontynentu europejskiego. Oto z początkiem 2002 roku dwanaście krajów członkowskich Unii Europejskiej zrezygnowało z własnej waluty, celem połączenia wspólnym pieniądzem swoich gospodarek. I choć historia samego *euro* jest krótka, proces który doprowadził do jego wprowadzenia rozpoczął się wiele lat wcześniej.

Zagadnienie wspólnej waluty stało się obszarem zainteresowania Tomasza Kubina, który postanowił opisać jej historię i teraźniejszość w pracy *Polityczne implikacje wprowadzenia unii walutowej w Europie*.

Omawiana książka została podzielona na sześć rozdziałów, wstęp i zakończenie, których treść uzupełniona została wykazem stosowanych w dziele skrótów, bibliografią oraz sporządzonym w języku angielskim i niemieckim podsumowaniem.

W pełniącym rolę wprowadzenia rozdziale I Autor przedstawia system powiązań, jaki charakteryzuje polityczną i ekonomiczną integrację Europy. Ta część pracy podkreśla, że UGiW nie jest jedynie kolejnym, gospodarczym etapem w drodze do pełnej integracji państw – przeciwnie, przedstawione w rozdziale opinie uznanych autorów wskazują, jak silne jest połączenie ekonomii i polityki, zarówno w dziedzinie integracji walutowej, jak i integracji europejskiej w ogóle.

¹ Dwunastym członkiem UGiW została Grecja 1 stycznia 2001 roku.

Rozdział II koncentruje się na przedstawieniu znaczenia integracji. Pierwszy podrozdział definiuje pojęcie integracji, zarówno tej walutowej, jak i gospodarczej, zaś drugi prezentuje historyczne przykłady unii walutowych. Jak bowiem podkreśla Autor, Unia Gospodarcza i Walutowa stała się najważniejszym, jednak nie pierwszym przykładem wprowadzenia wspólnej waluty na świecie. Podrozdział wskazuje, iż porozumienia walutowe zawierano już w starożytności, a i w czasach obecnych wiele jest państw, które posiadają wspólną monetę. Faktem jest jednak, iż należą one do grupy krajów o niewielkim znaczeniu politycznym i gospodarczym, stąd wiedza o ich integracji, a także sam jej stopień, są niskie. Autor skupił swoją uwagę głównie na analizie czynników politycznych, które przyczyniły się do wprowadzenia i utrzymania integracji w tej sferze. Stąd też w rozdziale wprowadzono rozróżnienie na międzypaństwowe unie walutowe (jako przykład podano m.in. niemiecko-austriacką unię walutową ustanowioną w 1857 roku, czy unie walutowe utworzone przez byłe kolonie – Wschodniokaraibską Strefę Walutową z 1965 roku i unię walutową działającą w ramach Wspólnoty Wschodnioafrykańskiej w latach 1967–1977), oraz narodowe unie walutowe, czyli te, które zostały powołane celem wprowadzenia jednoci politycznej na terenie danego kraju (przykładem stała się II Rzesza Niemiecka i unia walutowa powołana po zjednoczeniu Niemiec w 1990 roku). Całość rozdziału uzupełniona została dwoma tabelami, z których pierwsza wykazuje etapy procesu integracji i charakterystyczne dla nich cechy, zaś druga wymienia wszystkie międzypaństwowe unie walutowe krótko je charakteryzując.

Kolejny rozdział opisuje genezę procesów integracyjnych w Europie Zachodniej w drugiej połowie XX wieku. Ponadto przedstawia działania, które przyczyniły się do powstania UGiW – począwszy od pierwszych projektów unii walutowej, poprzez stworzenie zasad Europejskiego Systemu Walutowego, do podpisania Jednolitego Aktu Europejskiego i znaczenia, jakie miał on dla powołania UGiW. Zawarty w tej części pracy szczegółowy opis poszczególnych aktów prawnych tworzących Europejską Wspólnotę Gospodarczą pozwala na dokładną analizę procesu powstawania unii walutowej, zaś ostatnia część rozdziału, odnosząca się do utworzenia Unii Gospodarczej i Walutowej, umożliwia zapoznanie się z najważniejszymi dokumentami tworzącymi Unię Europejską, warunkami uczestnictwa w UGiW oraz kryteriami konwergencji. Rozdział uzupełniają tabele zawierające informacje na temat etapów tworzenia UGiW oraz realizacji warunków udziału w trzeciej fazie unii walutowej.

Polityczne implikacje wprowadzenia wspólnej waluty w Europie stały się przedmiotem rozdziału IV. Autor próbuje w nim znaleźć odpowiedź na pytanie jak mocno europejski pieniądź wpłynął na suwerenność państw członkowskich, choć jak podkreśla, pojęcie suwerenności wywołuje często duże kontrowersje. Kontynuacją rozważań nad suwerennością państwową jest drugi podrozdział opisujący zależność między unią walutową a niezależnością gospodarczą państwa narodowego. Analiza wpływu, jaki wspólny pieniądź może mieć na funkcjonowanie i pozycję międzynarodową państwa narodowego stały się przedmiotem trzeciego podrozdziału (szczególną uwagę zwrócono na integrację europejską, nie zapominając jednak o innych aspektach mających wpływ na dzisiejszą politykę, jak chociażby globalizacja czy wzrost znaczenia aktorów pozapaństwowych na arenie międzynarodowej). Czwarty z podrozdziałów opisuje zaś znaczenie, jakie UGiW uzyskała w ramach rozwiązania tzw. kwestii niemieckiej. Autor skupił się w nim na przedstawieniu rangi, jaką dla stworzenia Unii Europejskiej i wprowadzenia unii walutowej miało zjednoczenie dwóch państw niemieckich.

Noszący tytuł „Polityczne implikacje unii walutowej dla Unii Europejskiej (państw członkowskich UGiW) jako całości” rozdział V wskazuje jak Unia Gospodarcza i Walutowa może w przyszłości doprowadzić do integracji politycznej swoich członków. Autor wskazuje w nim czynniki powodujące pogłębianie współpracy w tym wymiarze, mogące w przyszłości poskutkować powołaniem unii politycznej. Pierwszy podrozdział prezentuje cztery teorie integracji politycznej – federalizm, funkcjonalizm i neofunkcjonalizm, konfederalizm oraz, jak nazwał je Autor, podejście „transakcyjne”. Na podstawie wymienionych teorii T. Kubin w ciekawy sposób

objaśnia koncepcję rozwoju współpracy europejskiej od samego jej początku, aż do ostatnich lat. Podrozdział drugi przedstawia najważniejsze organy i instytucje Unii Europejskiej, których obszar działania odnosi się do Unii Gospodarczej i Walutowej (Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Europejski System Banków Centralnych oraz Europejski Bank Centralny, Komisja Europejska i Komitet Ekonomiczno-Finansowy). Szczególnie interesująco ukazane zostały zagadnienia legitymizacji Europejskiego Banku Centralnego i odpowiedzialności politycznej, którą on ponosi. Tę część pracy uzupełniają dwie tabele przedstawiające federalizm jako model dwóch przeciwstawnych tendencji politycznych – integracji oraz decentralizacji; a także system instytucjonalny UGiW.

Rozdział VI, ostatni, zawiera opis związków łączących globalny układ sił z kształtem systemu walutowego, a także polityczne konsekwencje wprowadzenia unii walutowej w ramach państw członkowskich UE dla pozostałych aktorów międzynarodowej sceny politycznej. Jak bowiem podkreśla Autor „wprowadzenie UGiW przez państwa UE, a więc kraje bardzo wysoko rozwinięte i o bardzo istotnym znaczeniu dla gospodarki światowej, wiąże się także z konsekwencjami o charakterze globalnym” (s. 310). Rozdział uzupełniają trzy tabele dotyczące finansów Stanów Zjednoczonych, które uznane zostały za najważniejsze państwo w powojennym systemie walutowym świata.

Zakończenie będące podsumowaniem zagadnień podejmowanych w ramach dzieła, bibliografia oraz streszczenia w języku angielskim i niemieckim zamykają pracę.

Podział tematyczny monografii na sześć rozdziałów pozwala czytelnikowi zaznajomić się z wieloma aspektami integracji walutowej, zarówno w jej politycznym, jak i ekonomicznym wymiarze. Zdaniem T. Kubina wprowadzenie wspólnego pieniądza miało tylko pozornie znaczenie wyłącznie gospodarcze – ekonomiczne motywy wprowadzenia *euro* miały bowiem przyczynić się do zwiększenia wzrostu gospodarczego, zmniejszenia bezrobocia, przyspieszenia wzrostu PKB, a w konsekwencji do podniesienia poziomu dobrobytu mieszkańców Europy Zachodniej. Celem na przyszłość jest zaś, przy pomocy integracji walutowej, zwiększenie współpracy, a może nawet powołanie unii politycznej.

Lektura jest bardzo ciekawie sporządzonym kompendium wiedzy na temat historii, zasad funkcjonowania i politycznych konsekwencji wprowadzenia *euro* zarówno dla państw członkowskich Unii Europejskiej, jak i całej społeczności międzynarodowej. Warto podkreślić, iż jest to jedyne takie dzieło na polskim rynku – większość autorów koncentruje się bowiem na gospodarczych aspektach wprowadzenia wspólnej waluty – T. Kubin zaś podkreśla znaczenie polityczne tego procesu.

W tym miejscu docenić należy wysiłek, jaki Autor włożył w przygotowanie tak obszernego opracowania. Benedyktyńska praca i czas spędzony w zagranicznych bibliotekach (szczególny nacisk położono na wydawnictwa angielskojęzyczne) z pewnością przyczyniły się do uzyskania wysokiej wartości merytorycznej monografii. Dla czytelnika nieco uciążliwe może być jedynie używanie dużej ilości cytatów z zagranicznych autorów (szczególnie w rozdziale I), jednak na pochwałę zasługuje fakt samodzielnego, dobrego tłumaczenia.

Dzieło jest dowodem bardzo uważnej analizy polityki europejskiej ostatnich kilkudziesięciu lat i umożliwia zapoznanie się z aspektami funkcjonowania UGiW. Z pewnością nie jest to książka mogąca stanowić podręcznik do nauki historii europejskiej waluty, i do takiego miana nie aspiruje. Jest natomiast wartościową i szczegółowo sporządzoną monografią zagadnienia, które dotyczy wszystkich mieszkańców Europy, w przyszłości bezpośrednio także Polski.

JOANNA CIESIELSKA

Poznań

AUTORZY ARTYKUŁÓW

Heinz Timmermann, prof. dr, Stiftung Wissenschaft und Politik, Berlin

Jacek Sobczak prof. zw., dr hab., UAM, Poznań

Janusz J. Węc, prof. ndz. dr hab., Uniwersytet Jagielloński, Kraków

Zbigniew Czachór, dr hab. prof., UAM, Poznań

Ryszard Zięba, prof. zw. dr hab., Uniwersytet Warszawski, Warszawa

Gerhard Manngott, prof. dr, Universität Innsbruck

Paweł Lisiewicz, mgr, Ministerstwo Skarbu, Warszawa

Wojciech Nowiak, dr, UAM, Poznań

Bogdan Koszel, prof. zw. dr hab., UAM, Poznań

Tomasz Hoffmann, dr, Wyższa Szkoła Bankowa, Poznań

Izabela Janicka, dr, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Pile

Patrycja Sokołowska, dr, Dolnośląska Szkoła Wyższa

Przemysław Osiewicz, dr, UAM, Poznań

Adam Barabasz, dr, UAM, Poznań

Marcin Lasoń, dr, Uniwersytet Jagielloński, Kraków

Magdalena Kacperska, dr, UAM, Poznań

Mateusz Sakowicz, doktorant, Dublin

Marek Kaźmierczak, dr, UAM, Poznań

Ksenia Kakareko, mgr, doktorantka UAM